

**Tiesību Zinātņu Pētniecības Institūts sadarbībā ar
Latvijas Universitātes Juridisko fakultāti, laikrakstu “Dienas Bizness” un žurnālu “Jurista
Vārds” rīko zinātnisku konferenci**

„Valsts konsekvence tiesiskās paļāvības un tiesiskās drošības principu ievērošanā”

2016. gada 29. janvāris plkst. 12.15 – 12.30

Latvijas Universitātes Mazā aula

Lauris Liepa¹

Referāta

„Personu tiesiskās paļāvības aizsardzība vai sabiedrības intereses: Quo vadis?”

tēzes

1. Tiesiskās paļāvības princips ir nozīmīgs tiesiskajā sistēmā. Tas ir priekšnoteikums tiesiskas valsts virsprincipa īstenojumam un Imanuela Kanta formulētā imperatīva - *cilvēka kā augstākās vērtības* standarta ievērošanai. Princips kalpo kā tiesiskās noteiktības garants tiesību sistēmai un pamato indivīda interešu aizsardzību. Nodrošinot personas tiesisko paļāvību, valsts iegūst indivīda uzticību, lojalitāti un līdzdarbību.
2. Tiesiskās paļāvības princips izriet no tiesiskās drošības principa, tas ir atzīts tiesību doktrīnā un Latvijas tiesu judikatūrā. Princips ir tieši formulēts Administratīvā procesa likuma 10.pantā attiecībā uz iestāžu rīcības tiesiskumu un konsekvenci. Princips izriet no Satversmes 1. panta attiecībā uz likumdevēja darbu. Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2001-12-01 atzinusi, ka indivīds var paļauties uz likumīgi izdotas *tiesību normas pastāvību un nemainīgumu*.
3. Tiesiskās paļāvības princips ir stūrakmens jebkurai ilgtermiņa iecerei, indivīda vai juridiskas personas plānotai darbībai un uzņemtām saistībām. Ja likumdevējam jānodrošina indivīda tiesisko paļāvību, tad tiesas uzdevums ir to nosargāt, kā to paredz Satversmes 92.pants.
4. Satversmes tiesas un vispārējo tiesu praksē tiesiskās paļāvības princips ir piemērots galvenokārt kā indivīda tiesību aizsardzības līdzeklis gadījumos, kad likumdevējs vai iestāde kāda sociāla mērķa vārdā ierobežo vai pārkāpj indivīda iegūtās tiesības. Tiesiskās paļāvības principa piemērošana parasti saistīta ar indivīda interešu konfrontāciju ar sabiedrības interesēm. Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2009-08-01 ir atzinusi, ka likumdevējam, mainot tiesisko regulējumu, jāievēro saprātīgs līdzsvars starp personas paļāvību un tām interesēm, kuru nodrošināšanas labad regulējums tiek mainīts.
5. Augstākā tiesa spriedumā lietā Nr. SKA–28/2012 secina, ka nebūtu pamatoti sodīt indivīdu par nodokļa nemaksāšanu apstākļos, kad valsts pārvaldes iestāde, piemērojot kļūdainu tiesību normas interpretāciju, ilgstoši atzinusi, ka nodoklis nav jāmaksā. Šajā lietā AT Administratīvais departaments paplašinātā sastāvā izdara nozīmīgu vispārinājumu attiecībā uz tiesiskās paļāvības principa piemērošanu: valsts iestāde var atteikties no kļūdainas tiesību normu interpretācijas un mainīt praksi, “taču šādos gadījumos, it īpaši, ja prakse ir bijusi ilgstoša un plaši izplatīta, ir jāņem vērā, ka ar stabilas prakses maiņu būtiski tiek iedragāta

¹ Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes un Rīgas Juridiskās augstskolas lektors, zvērināts advokāts.

sabiedrības uzticība tiesībām un tiesiskai drošībai.” Tādējādi tiesiskās paļāvības principam ir atgriezenisks efekts – tas izriet no tiesiskās drošības principa un tā ievērošana vai pārkāpšana vistiešākajā veidā ietekmē valsts tiesisko drošību.

6. Augstāk pieminētajā lietā tiesa demonstrē tiesiskās paļāvības principu darbībā. Tā aizsargā indivīdu pret negatīvu seku iestāšanos, kas radušās, valsts iestādei mainot tiesību normu piemērošanas praksi. Savukārt nesenākā lietā Nr. SKA–97/2015 Augstākā tiesa konstatē: “tiesiskās paļāvības aizsardzības princips neaizsargā privātpersonu pret tiesību normu interpretācijas maiņu.” Pēc būtības šāda atziņa padara normas adresātu atkarīgu no iestādes izvēles attiecībā uz indivīdam nozīmīgas normas piemērošanu. Tādējādi šim spriedumam ir pretējs efekts, tas neaizstāv indivīdu pret negatīvu seku iestāšanos iestādes prakses maiņas gadījumā, kad normas teksts palicis nemainīgs.
7. Indivīda tiesību aizsardzība gadījumos, kad nozīmīga sabiedriska interese var radīt indivīdu tiesību ierobežojumu ir tiesiskās paļāvības principa reālas piemērošanas tests. Neskatoties uz neizbēgamo konfrontāciju ar sabiedrību, valsts iestādēm un tiesām ir jānodrošina indivīda tiesību aizsardzība. Noteiktos gadījumos valsts iestādes var būt spiestas piemērot indivīda tiesību ierobežojumus. Piemēram, ekonomiskās krīzes gadījumā tiesiskās paļāvības princips nonāk asā konfrontācijā ar sabiedrības kopējām interesēm. Satversmes tiesas prakse 2009.gada un sekojoši ierosinātās lietās rāda, ka šādos kritiskos apstākļos tiesas piešķir priekšroku sabiedrības interešu apmierināšanai.
8. Tomēr pat šādos apstākļos atkāpšanās no tiesiskās paļāvības principa var radīt nozīmīgu kaitējumu tiesiskās drošības principam, kas nav atsverams ar īstermiņa ekonomisko ieguvumu, ko sabiedrība var arī tieši nesajust, atšķirībā no indivīda, kura zaudējums parasti ir acīmredzams. Prof. Daiga Rezevska ir secinājusi, ka no tiesiskās kārtības un juridiskās argumentācijas aspekta “indivīdu tiesībām ir absolūta prioritāte pār “kolektīvajiem” sociālajiem mērķiem (...) Iespēja pamatot spriedumu ar sociālu mērķi sabiedrībā, kas tam nav gatava, var novest pie valsts (tiesas) patvaļas” (Rezevska, D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana, R, 2015. 88-89.lpp.).
9. Tādējādi tiesām, kas nodrošina indivīdu interešu tiesisko aizsardzību pret likumdevēja un iestāžu darbībā pieļautajiem pārkāpumiem, ir kritiski jāvērtē, vai ierobežojumu pamatojošā sociālā mērķa labā var ignorēt indivīda tiesiskās intereses un kādā pakāpē pārkāpums ir attaisnojams ar sociālu mērķi. Pretējā gadījumā, tiesiskās paļāvības principa neievērošana var novest pie tiesiskās drošības un tiesiskās noteiktības principu erozijas.